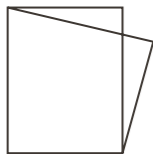

Jacob Birkler: Når tro kommer på tværs. Ethiske dilemmaer mellem religion og samfund

Bibelselskabets Forlag, 2021, 175 sider

Anmeldt af Johannes
Adamsen, lektor,
Læreruddannelsen i
Aarhus, VIA University
College

Tidligere formand for Det Ethiske Råd, filosof, psykolog og ph.d. i medicinsk etik, Jacob Birkler, har skrevet en bog om etiske dilemmaer, og som undertitlen siger – i spændingsfeltet mellem religion og samfund. Bogen er god og oplysende, velskrevet og ganske omfattende i emnevalg og -gennemgang.

Birkler bygger sin bog op i fem kapitler. Først et indledende om selve bogen, inkl. en nærmere afklaring af etik, etiske dilemmaer og forholdet til religionsfrihed (s. 15-38). Dernæst et kapitel om etiske dilemmaer i relation til seksualitet, fx omskæring, køn, kunstig 'jomfruhinde', cølibat og abort (s. 39-78). Tredje kapitel handler om dilemmaer i sundhedsvæsenet, fx blodtransfusion, udsigtsløs behandling og vaccination (s. 79-112). I fjerde kapitel angår det dilemmaer forbundet med familie og børn, fx tætbeslægtedes ægteskab, polygami, svinekad og halalslagting i børneinstitutioner, undervisning og diverse problemer ang.

døden (s. 113-142). Endelig afrunder Birkler med gennemgang af nogle dilemmaer i sociale sammenhænge, håndtryk, tørklæde, kvinder og svømning, faste samt klokkeringning og bønnekald i det offentlige (s. 143-165). Man kan diskutere overskrifter, placering osv., men det forekommer mig ikke relevant, alt i alt er det velovervejet og velplaceret, og Jacob Birkler kommer godt omkring.

I forordet skriver Birkler prægnant: "Etik er besindelsens kunst" og endvidere med relevans for hele bogen: Problemer kan løses, det kan dilemmaer ikke, de må håndteres (s. 9). Begge dele er værd at lægge sig på sinde. I indledningen præciserer Birkler, at etikken her kommer i fokus pga. religionsfriheden, og at perspektivet ikke er religioners etiske svar, men de etiske dilemmaer, som opstår pga. religionsfrihed. Hele bogens anlæg handler altså om at få blik for etikken og ikke mindst de etiske dilemmaer, som følger i kølvandet på forskellige livshold-

ninger og -valg med religiøse begrundelser (eller mangel på samme).

I kapitel 1 viser overskriften, hvad der mangler i titlen, idet det hedder: "Når tro kommer på tværs, bliver etikken synlig". Man kan diskutere, om begrebet tro er godt, betyder det at holde noget for sandt, at have tiltro, at mene eller at kunne hævde hvad som helst? Birkler skriver om "Troen, som på den ene side fastsætter det gode og det onde, og videnskaben, som på den anden side giver argumenter, der går på tværs af den religiøse praksis" (s. 15). Det forekommer mig ikke overbevisende, dels forbliver tro og praksis uafklaret, dels får det klang af positivisme, hvor der er særlige videnskabelige argumenter, dels overser Birkler – eller nok mere sandsynligt: tematiserer ikke – at mange af de dilemmaer, han omtaler og afdækker, netop ikke uden videre kan findes i religionernes tradition og *ej heller i etikken*, og at religion fx i forhold til provokeret abort og fastsættelse af grænser gebærder sig lige så usikkert og argumentativ vilkårligt som videnskaben (hvad den så end er).

For at komme i gang anfører Birkler en arbejdsdefinition: "Etik er det, som jeg eller vi har at rette os efter i mødet med den anden eller de andre" (s. 17); det forekommer mig ikke at være en hjælp (selv om den efterfølgende afklaring ikke er ueffen), og jeg undrer mig over, at den næsten klassiske skelnen mellem moral som det forekommende og etik som overvejelser over moral ikke bringes i anvendelse. Det ville kunne have klargjort, at moralen akkurat kommer til kort, fordi mange af de gennemgåede dilemmaer er nye, ofte forbundet med teknologisk udvikling, inkl. sygehusvæsenets niveau og omfang (og jævnlige forbundet

med typer af kulturmøder, som moralen heller ikke umiddelbart kan afklare). Birkler mener nu, at etikken bliver synlig, når vi ikke bare kan handle og ved, hvad der rigtigt; helt enig, men skemaet s. 19 kunne måske genovervejes. Birkler vil skelne mellem et juridisk spørgsmål (skal), et praktisk-fagligt spørgsmål (kan) og et etisk spørgsmål (bør) – alle steder med et jeg/vi. Men skal de tre ligestilles? Er det ikke netop, fordi man ofte *kan*, at et *skal/skal ikke* dukker op? I traditionelle samfund kunne man ikke give blodtransfusion eller fastsætte fosterets alder, kunne der så dukke etiske spørgsmål op desangående? Og er det ikke forvirrende at lade skemaet have et jeg/vi alle tre steder. Normativt set er 'vi' juridisk forpligtede, men kan man sige, at 'vi' normativt set er etisk forpligtede? Opstår etikken ikke netop, der hvor man selv skal bære ansvaret for sin handling, og derfor selv begrunde den, altså 'jeg'?

Birkler vil endvidere også i første kapitel kort præsentere nogle almenetiske teorier – efter nogle vigtige, informative og kloge overvejelser over forskellige grader af paternalisme (s. 26-29) – som skal fungere som en lynguide. Det fungerer dog efter min bedømmelse ikke ret godt. Birkler vælger en kort præsentation af Kant, af utilitarismen, af lidt rodet, eller alt for forkortet, kommunikations-/situations-/relationsetik og til sidst nogle dydsetiske overvejelser. Kant præsenteres kort, men reduceret til uklare overvejelser over den gyldne regel, og så hedder det: "Man kan også lade grundlæggende principper være styrende for ens vurdering af det etiske dilemma. Principper kræver ingen begrundelser og er derfor uomtvistelige og i reglen stadfæstet af fornuften" (s. 31). Det er mildest talt ikke klar-

gørende. Netop Kant ville tænke principielt og med fornuften, ikke fordi principper ikke kræver begrundelse, men præcist fordi de gør det, det er fornuften og den frie tilslutning til fornuftige principper, som Kant fandt afgørende, ikke mindst fordi de hermed blev til genstand for en fællesmenneskelig tilgang og kritik. Når Birkler fortsætter med at "Man handler efter et princip, uden at det kræver et 'fordi'", så gør han principper præcist lige så 'dogmatiske' som det mest irrationelle religiøse princip (og ender i en lystig karikatur a la Troels Lund-Poulsen, der gav sig selv mundkurv på) – selv om han så afbøder bagefter. Det undrer mig, at han ikke i forlængelse af Kant fremhæver det kategoriske imperativ, ifølge hvilket enhver handling skal sigte på såvel egen som andres humanitet, det er jo alligevel den udtalte forudsætning for alle overvejelserne – og det er det, som gør det muligt at anvende utilitaristiske overvejelser i fx sundhedssektoren uden at forfalde til kynisme og inhumanitet.

Ligeledes vil Birkler introducere dydsetikken og siger: "Hvis vi skal finde frem til den bedste handling, skal vi derfor ikke spørge til den rigtige eller forkerte, men spørge til den gode person" (s. 36 f.). Det er dog ikke til megen hjælp: Spørger man til den bedste handling, er det for sent at spørge til personens karakter (som dydsetik handler om); det er en niveauforskydning, som ikke lader sig gøre i situationen, hvor man må antages at være under en mere eller mindre preserende handlingsfordring.

Disse kritikpunkter – og der er flere til første kapitel, som burde omskrives i en evt. anden udgave – disse kritikpunkter, altså, må ikke skygge for, at resten af

bogen er særdeles læseværdig og tænk-som. Birkler er sober, grundig, vidende, nuanceret og god til at overveje sagerne fra flere sider – alt det, som giver pondus til hans indledende bestemmelse af etik som *besindelsens kunst*. Bogen vil kunne være overordentlig nyttig på flere professionsstudier og vil kunne hjælpe til en god, nuanceret og frugtbar indførelse

i en række problemstillinger og dilemmaer, hvor dilemmaets karakter faktisk tages alvorligt. Det vil kunne hjælpe til at forstå etik ikke bare som problemer, som skal løses, men også som åbne og sammensatte spørgsmål, hvor dialogen og respekten for de involverede oftest er vigtigere end løsninger og hurtige anvisninger. Birklers mangeårige

beskæftigelse med emnet, inkl. i regi af Det Ethiske Råd, viser sig i en fortrolighed med mange sider af næsten alle relevante emner; også derfor er bogen anbefalelsesværdig, idet behandlingen af de forskellige emner er støttet på referencer til en omfattende debat, som man let kan arbejde videre med.